

№ 6 (3) - 2023

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ
ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ
СОЦИАЛЬНО-ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES
AND SOCIAL SCIENCES

ЭЛЕКТРОН ЖУРНАЛ

ЭЛЕКТРОННЫЙ ЖУРНАЛ
ELECTRONIC JOURNAL

SCIENCEPROBLEMS.UZ

**ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ
ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ**

№ 6 (3)-2023

**АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-
ГУМАНИТАРНЫХ НАУК**

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

ТОШКЕНТ-2023

БОШ МУҲАРРИР:

Исанова Феруза Тулқиновна

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ:

07.00.00-ТАРИХ ФАНЛАРИ:

Юлдашев Анвар Эргашевич – тарих фанлари доктори, сиёсий фанлар номзоди, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Мавланов Уктам Махмасабирович – тарих фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Хазраткулов Абдор – тарих фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети.

08.00.00-ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ:

Карлибаева Рая Хожабаевна – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Худойқулов Садирдин Каримович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Азизов Шерзод Ўктамович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Божхона институти;

Арабов Нурали Уралович – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Холов Актам Хатамович – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Шадиева Дилдора Хамидовна – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент в.б, Тошкент молия институти;

Шакаров Қулмат Аширович – иқтисодиёт фанлари номзоди, доцент, Тошкент ахборот технологиялари университети

09.00.00-ФАЛСАФА ФАНЛАРИ:

Ҳакимов Назар Ҳакимович – фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Яхшиликов Жўрабой – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Ғайбуллаев Отабек Мухаммадиевич – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат чет тиллар институти;

Ҳошимхонов Мўмин – фалсафа фанлари доктори, доцент, Жиззах педагогика институти;

Носирходжаева Гулнора Абдукаххаровна – фалсафа фанлари номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети.

10.00.00-ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Ахмедов Ойбек Сапорбаевич – филология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Кўчимов Шухрат Норқизилович – филология фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Салахутдинова Мушарраф Исамутдиновна – филология фанлари номзоди, доцент, Самарқанд давлат университети;

Кучкаров Раҳман Урманович – филология фанлари номзоди, доцент в.б, Тошкент давлат юридик университети;

Юнусов Мансур Абдуллаевич – филология фанлари номзоди, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Саидов Улугбек Арипович – филология фанлари номзоди, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси.

12.00.00-ЮРИДИК ФАНЛАРИ:

Ахмедшаева Мавлюда Ахатовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Мухитдинова Фирюза Абдурашидовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Эсанова Замира Нормуратовна – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган юрист, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳамроқулов Баҳодир Мамашарифович – юридик фанлар доктори, профессор в.б., Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети;

Зулфиқоров Шерзод Хуррамович – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Жамоат ҳафсизлиги университети;

Хайитов Хушвақт Сапарбаевич – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Асадов Шавкат Ғайбуллаевич – юридик фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси

Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Сайдуллаев Шахзод Алиханович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Амиров Зафар Актамович – юридик фанлар бўйича фалсафа доктори (PhD), Ўзбекистон Республикаси Судьялар олий кенгаши ҳузуридаги Судьялар олий мактаби

13.00.00-ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ:

Хашимова Дильдархон Уринбоевна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ибрагимова Гулнора Хавазматовна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Закирова Феруза Махмудовна – педагогика фанлари доктори, Тошкент ахборот технологиялари университети ҳузуридаги педагогик кадрларни қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тармоқ маркази;

Тайланова Шоҳида Зайниевна – педагогика фанлари доктори, доцент.

19.00.00-ПСИХОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Каримова Васида Маманосировна – психология фанлари доктори, профессор, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Ҳайитов Ойбек Эшбоевич – Жисмоний тарбия ва спорт бўйича мутахассисларни қайта тайёрлаш

ва малакасини ошириш институти, психология фанлари доктори, профессор

Умарова Навбаҳор Шокировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети, Амалий психология кафедраси мудири;

Атабаева Наргис Батировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Қодиров Обид Сафарович – психология фанлари доктори (PhD), Самарканд вилоят ИИБ Тиббиёт бўлими психологик хизмат бошлиғи.

22.00.00-СОЦИОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Латипова Нодира Мухтаржановна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири;

Сейтов Азамат Пўлатович – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети;

Содиқова Шоҳида Мархабоевна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон халқаро ислом академияси

23.00.00-СИЁСИЙ ФАНЛАР

Назаров Насриддин Атакулович – сиёсий фанлар доктори, фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент архитектура қурилиш институти;

Бўтаев Усмонжон Хайруллаевич – сиёсий фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири.

ОАК Рўйхати

Мазкур журнал Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Олий аттестация комиссияси Раёсатининг 2022 йил 30 ноябрдаги 327/5-сон қарори билан тарих, иқтисодиёт, фалсафа, филология, юридик ва педагогика фанлари бўйича илмий даражалар бўйича диссертациялар асосий натижаларини чоп этиш тавсия этилган илмий нашрлар рўйхати (Рўйхатга) киритилган.

Crossref DOI:

Таҳририят Crossref DOI нинг расмий аъзоси ҳисобланади ва 10.47.390 DOI префиксига эга. Ҳар бир нашр ва илмий мақолага индивидуал Crossref DOI рақами берилади.

Google Scholar

Журнал Google Scholar (Академия) да индексацияланади.

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари электрон журнали 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.
Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
масъулияти чекланган жамият.

Таҳририят манзили:

Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч қўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил:
scienceproblems.uz@gmail.com
Телеграм канал:
https://t.me/scienceproblems_uz

МУНДАРИЖА

07.00.00 – ТАРИХ ФАНЛАРИ

<i>Аминов Хамидулла Абдирахимович -</i> БОБУР ДАВРИДАГИ САМАРҚАНД ШАЙХУЛИСЛОМИ	9-14
<i>Неъматов Рустам Абдуваид ўғли</i> ИЛК ЎРТА АСРЛАРДА ХОРАЗМДА КЕЧГАН ЭТНОМАДАНИЙ ЖАРАЁНЛАР	15-23
<i>Raxmanov Zafar Adilovich, Aloxunov Alisher Ahmadjonovich</i> FARG'ONA VODIYSI ARXEOLOGIK YODGORLIKLARI JOYLASHUV QONUNIYATLARI: TAHLIL VA MULOHAZALAR	23-32
<i>Мансуров Музаффаржон</i> СОВЕТ ИТТИФОҚИ ЙИЛЛАРИДА ЎЗБЕКИСТОНДА МАДАНИЙ ТУРИЗМНИНГ ТУРИЗМ ИНДУСТРИЯСИДАГИ ЎРНИ ВА АҲАМИЯТИ	32-42
<i>Mirsoatova Sayyora Turg'unovna, Muhsiddinov Ahrorbek Mamurovich</i> FARG'ONA MEZOLIT VA NEOLIT DAVRI JAMOALARINI O'ZARO MADANIY ALOQALARI XUSUSIDA	43-48

08.00.00 – ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ

<i>Kurpayanidi Konstantin Ivanovich</i> COVID-19 PANDEMIYASI OQIBATLARINI BARTARAF ETISH SHAROITIDA RAQAMLI TEKNOLOGIYALARNI JORIY ETISH MASALALARI	49-55
<i>Mexmonaliyev Ulug'bek Erkinjon o'g'li</i> KOMPANIYALAR SAMARALI BOSHQARUV TIZIMIDA ICHKI NAZORATNING O'RNI	56-65
<i>Абдуллаева Зульфия Иззатовна</i> ФАКТОРЫ, ВЛИЯЮЩИЕ НА ПОВЕДЕНИЕ КЛИЕНТОВ ГОСТИНИЦ	66-74
<i>Алимова Муниса Юлчиевна</i> ҚИШЛОҚ АҲОЛИСИ ТУРМУШ ДАРАЖАСИГА ТАЪСИР ЭТУВЧИ ОМИЛЛАР ТАСНИФИ	75-80
<i>Абдиева Наргиза Шухратовна</i> ИЧКИ АУДИТДА ФИРИБГАРЛИК РИСКНИ АНИҚЛАШ ВА БАҲОЛАШ	81-91
<i>Тўхтасинова Дилдора Раҳмонбердиевна, Ахунова Маърифат Хакимовна</i> ЯНГИ ЎЗБЕКИСТОНДА РАҚАМЛИ ҲАЁТ	92-97
<i>Tojimatov Izzatbek Ikromali o'g'li</i> BOZOR ISLOHOTLARI SHAROITIDA MOLIYAVIY HISOBOTLARNI SHAKLLANTIRISH MASALALARI	98-103
<i>Савинова Галина Анатольевна</i> ОТЛИЧИТЕЛЬНЫЕ ЧЕРТЫ МСФО И НСБУ И ИХ ВЛИЯНИЕ НА СОСТАВЛЕНИЕ ФИНАНСОВОЙ ОТЧЕТНОСТИ	104-108
<i>Qodirov Sardorbek Isroiljon o'g'li</i> QURILISH SANOATI KORXONALARI FAOLIYATINI RAQAMLI TEKNOLOGIYALAR ASOSIDA RIVOJLANTIRISH MASALALARI	109-114

Урдушев Хамракул, Мавлянов Мажид, Эшанкулов Сирожиддин, Розиева Гулхаё АГРОКЛАСТЕРЛАР ВА УЛАРНИНГ РИВОЖЛАНИШИДА РАҚАМЛИ ТЕХНОЛОГИЯЛАРНИНГ ЎРНИ	115-125
--	---------

Худаярова Хуршида Абдуназаровна ЎЗБЕКИСТОНДА ИННОВАЦИОН БАНК ХИЗМАТЛАРИНИ ЖОРИЙ ЭТИШ МУАММОЛАРИ ВА ИСТИҚБОЛЛАРИ	126-132
---	---------

09.00.00 – ФАЛСАФА ФАНЛАРИ

Бойдадаев Абдуррохмон Толибжон ўғли РЕНЕССАНС ДАВРИДА ПАНТЕИСТИК ҚАРАШЛАРНИНГ ФАЛСАФИЙ ТАҲЛИЛИ.....	133-141
--	---------

Аликулов Хусниддин Акбарович ҲОЗИРГИ ДАВРДА ГЛОБАЛ ЭКОЛОГИК ХАВФ-ХАТАР ВА НАНОТЕХНОЛОГИЯЛАР .	142-151
--	---------

Саидова Камола Усканбаевна РЕНЕССАНС ДАВРИ САНЪАТИ – ЖАҲОН МАДАНИЯТИ АЖРАЛМАС ҚИСМИ СИФАТИДА	152-156
--	---------

Shirinov Anvar Qanoatovich MARKAZIY OSIYODA INSON TARAQQIYOTI SOHASIDAGI STRATEGIYALARNING IJTIMOYIY- FALSAFIY TAHLILI	157-162
--	---------

Хасанов Бобуржон Хакимович ЖАМИЯТ ТАРАҚҚИЁТИДА ОММАВИЙ НОРОЗИЛИК ҲАРАКАТЛАРИНИ ОЛДИНИ ОЛИШНИНГ ҲОЖИЙ-МАҲКУРАВИЙ ХУСУСИЯТЛАРИ	163-167
--	---------

Xodjayeva Fotima Nabixonovna AHMAD G'AZZOLIYNING "SAVONIH" ASARI HAQIDA QISQACHA TASNIF	168-172
--	---------

10.00.00 – ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ

Rustamova Shaxnoza Abduraximovna MATN, TARJIMA TURLARI VA TARJIMADA TARJIMON MAHORATINING O'RNI	173-180
--	---------

Abdulloyeva Kamola Mirxon qizi MUALLIF DISKURSIV SHAXSI TUSHUNCHASI, STRUKTURASI VA RIVOJLANISH TENDENSIYALARI	181-191
--	---------

Turg'unova Fazilat Rustam qizi PRAGMALINGVISTIKA NUQTAI NAZARIDAN SARLAVHA FUNKTSIYALARI	192-197
---	---------

Saidov O'lmas Raxmatovich O'ZBEK TILI ISH YURITISH TERMINLARINING ETIMOLOGIK TAVSIFI	198-206
---	---------

Xuramova Dildora Rahkmonkulovna, Axmedova Firuza Asrorovna O'ZBEKISTONDA TARJIMONLARNING TARJIMA USLUBINI BERILISHI XUSUSIDA	207-213
---	---------

Ataboyev Isroiljon Mirza o'g'li MADANIYATLARARO SIYOSIY MAKONDA TAJOVUZKOR SALOHİYATGA EGA NUTQ TA'SIRINING USULLARI	214-219
--	---------

Murodova Nilufar Karomatovna

BLOGGERLIK FAOLIYATIDA MAHORAT MASALALARI 220-224

Ochilova Hilola Husan qizi

XITOIY TILIDA NOMINALIZATSIYA HODISASI XUSUSIDA AYRIM MULOHAZALAR 225-229

*Kuvonov Zarifjon Maxsiddin o'g'li*NEMIS TILIGA CHET TILIDAN O'ZLASHAGAN SO'ZLARNING STRUKTURAL-SEMANTIK
TADQIQI 230-238*Yakubova Nilufar Egamberganovna*

"MULLO NASRIDIN" – TURKIY MATBUOT TARIXIDA MUHIM HODISA 239-245

12.00.00 – ЮРИДИК ФАНЛАР*Абдуллаева Маликабону Эркин қизи*ХАЛҚ ТАЪЛИМИДА МАЪМУРИЙ БОШҚАРУВ ВА МЕҲНАТ МУНОСАБАТЛАРИ БИЛАН
БОҒЛИҚ КОРРУПЦИЯВИЙ ОМИЛЛАР ТАҲЛИЛИ 246-256**13.00.00 – ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ***Jumayev Rustam G'aniyevich*IJTIMOIY-GUMANITAR VA MUTAXASSISLIK FANLARNI INNOVATSION PEDAGOGIK
TEKNOLOGIYALAR ASOSIDA O'QITISH ORQALI TALABALARDA FUQAROLIK POZITSIYASINI
TAKOMILLASHTIRISH 257-263*Бозорова Муслима*ЭТНОПЕДАГОГИКА ТАЛАБА-ЁШЛАРДА ЎЗБЕКОНА МИЛЛИЙ ЎЗИГА ХОСЛИКНИ
ШАКЛЛАНТИРИШ ВОСИТАСИ СИФАТИДА 264-270*Samadova Sarvinoz Samad qizi*

YOSHLARNI BAG'RIKENGLIK RUHIDA TARBIYALASHGA DOIR KOMPETENSIYALAR.... 271-275

*Жўраев Воҳид Тожимаматович*РАҚАМЛАШТИРИШ ШАРОИТИДА ЗАМОНАВИЙ ТЕХНОЛОГИЯЛАР АСОСИДА ТАЪЛИМ
МУАССАСАСИНИ БОШҚАРИШ 276-288*Бозорова Назокат*ИККИНЧИ ЖАҲОН УРУШИГА ОИД МАҲАЛЛИЙ МУЗЕЙ МАТЕРИАЛЛАРИ
ЎҚУВЧИЛАРНИНГ ТАРБИЯВИЙ-ТАДҚИҚОТ ФАОЛИЯТИ ТАШКИЛ ЭТИШ ВОСИТАСИ
СИФАТИДА 289-295*Satvoldiyev Faxriddin Akbarali o'g'li*МАКТАВ О'QUVCHILARINI HUQUQIY TAFAKKURINI SHAKLLANTIRISH TEKNOLOGIYALARI
BORASIDA EKSPERIMENT ISHLARINI TASHKIL ETISH VA NATIJALAR TAHLILI 296-301*Sharipova Sitara Xaydarovna*OLIY TA'LIM MUASSASALARIDA RUS TILI FANINI O'QITISHDA MUAMMOLI TA'LIMDAN
FOYDALANISH 302-307*Isag'aliyeva Sadafxon Muxammadaminovna*BIOLOGIYA O'QITISH SAMARADORLIGINI OSHIRISHDA INTERFAOL USULLARNI
QO'LLASH 308-312

<i>Umarov Abdusamat Abdumalikovich, Xojimurodova Mahliyoхon Kenjavoy qizi</i> OILA VA NIKOH SHAROITIDA AYOLLAR SPORTINING MUAMMOLARI	313-317
<i>Sulaymanova Dildora Nazarovna</i> LOYIHAGA ASOSLANGAN O'QITISH TEXNOLOGIYASINING MOHIYATI VA MAZMUNI...	318-325
<i>Ro'ziev Rustam Ro'zimurodovich</i> YONG'IN XAVFSIZLIGI MADANIYATI-ODDIYLIKDAN KOMILLIK SARI	326-330
<i>Акрамов Баходир</i> МАЛАКАЛИ ДАРВОЗАБОНЛАРНИ ЎЙИН ДАВОМИДА БАЖАРИЛАДИГАН ТЕХНИК-ТАКТИК ҲАРАКАТЛАРИ ТАҲЛИЛИ	331-336
<i>Anvarjonov Ahrorjon Ahadjon o'g'li</i> BO'LAJAK TARIXCHILARDA TARIX FALSAFASI VA UNING ZAMONAVIY KONSEPSIYALARIGA DOIR BILIMLARNI RIVOJLANTIRISH METODIKASI	337-342
<i>Umarov Bekzod Azizovich</i> RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR ASOSIDA PEDAGOGLARNING PROFESSIONAL KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK MODELI	343-349
<i>Бекимбетова Дильфуза Оралбаевна</i> РАЗВИТИЕ ГРАЖДАНСКОГО ОБЩЕСТВА И ГОСУДАРСТВА В УЗБЕКИСТАНЕ В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗАЦИИ	350-356

13.00.00 – Педагогика фанлари

Бозорова Муслима

Термиз давлат университети,
доцент, педагогика фанлари номзоди

ЭТНОПЕДАГОГИКА ТАЛАБА-ЁШЛАРДА ЎЗБЕКОНА МИЛЛИЙ ЎЗИГА ХОСЛИКНИ ШАКЛЛАНТИРИШ ВОСИТАСИ СИФАТИДА

Аннотация. Мақолада этнопедагогикани миллат ва умумий миллий ўзига хосликни шакллантириш жараёнига жалб қилиш муаммоси кўриб чиқилади. Шунингдек, шахсининг ўзига хосликни эгаллаш характери миллий ўзликни шакллантиришнинг бир қанча ҳал қилувчи омилларга боғлиқлиги, бу жараёнда мактаб таълимида этнопедагогика воситаларини қўллаш муҳимлиги, мактаблари дарсликларида урғули “ахлоқий мазмун”га эга этнопедагогик материаллар тўпламини киритиш ўқувчиларни тўғри ахлоқий тарбиялаши ҳақида фикр юритилган.

Таянч сўзлар: этнопедагогика, миллат ва умумий миллий ўзига хослик, характер, миллий ўзлик, ахлоқий мазмун, ахлоқий тарбиялаш.

Бозорова Муслима

Термезский государственный университет,
доцент, кандидат педагогических наук

ЭТНОПЕДАГОГИКА КАК СРЕДСТВО ФОРМИРОВАНИЯ УЗБЕКСКОЙ НАЦИОНАЛЬНОЙ ИДЕНТИЧНОСТИ У СТУДЕНТОВ

Аннотация. В статье рассматривается проблема вовлечения этнопедагогик в процесс формирования нации и общенациональной идентичности. Также считалось, что характер обретения личности человеком зависит от ряда решающих факторов формирования национальной идентичности, важности использования в этом процессе этнопедагогических средств школьного образования, внедрения комплекса этнопедагогических материалов с акцент на «нравственном содержании» в учебниках школ приведет к правильному нравственному воспитанию учащихся.

Ключевые слова: этнопедагогика, нация и общенациональная идентичность, характер, национальная идентичность, нравственное содержание, нравственное воспитание.

Bozorova Muslima

Termez State University, Associate Professor
Candidate of Pedagogical Sciences,

ETHNOPEDAGOGY AS A MEANS OF FORMATION OF UZBEK NATIONAL IDENTITY AND STUDENTS

Abstract. The article examines the problem of involving ethnopedagogy in the process of formation of the nation and general national identity. Also, it was thought that the character of acquiring the identity of a person depends on several decisive factors of the formation of national identity, the importance of using ethnopedagogical tools in school education in this process, the introduction of a set of ethnopedagogical materials with an emphasis on "moral content" in the textbooks of schools will lead to the correct moral education of students.

Key words: ethnopedagogy, nation and general national identity, character, national identity, moral content, moral upbringing.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SP1342V3I6Y2023N35>

Кириш. Жаҳондаги ижтимоий-сиёсий жараёнларнинг динамик ва ўта зиддиятли кечиши миллий яқдиллик кечинмаларни янада ривожлантириш йўлларини таҳлил қилиш муаммосини тез суръатлар билан долзарблаштирди.

Шахснинг ўзига хосликни эгаллаш характери ўрганар экан, тадқиқотчилар миллий ўзликни шакллантиришнинг бир қанча ҳал қилувчи омилларни, жумладан, маълум бир давлат ҳудудининг суверенитети, миллий фуқароликни жорий этиш, миллий ҳамжамият ҳақида муайян ғоялар ва мазмунларни ишлаб чиқиш, давлат томонидан миллий хотира сиёсатини шакллантириш, ягона ахборот маконини яратиш ва бошқаларни ажратиб кўрсатдилар[1]. Шуъҳасиз, шахсни шакллантиришнинг энг муҳим устувор омили сифатида мактаб, таълим тизими ва педагогик жараён ҳисобланади.

Қандай қилиб бундай ҳудудлардаги таълим жараёни бир вақтнинг ўзида бир хил "бир хил миллий ўзига хослик" функциясини сақлаб қолиши ва замонавий демократик шароитда яшовчи ҳар бир этник гуруҳнинг ажралмас ҳуқуқи бўлган этник ўзига хосликни сақлашга ёрдам берадиган институт бўлиб қолиши керак?

Адабиётлар таҳлили. Таъкидлаш жоизки, асримиз бошида хорижий илмий жамоатчилик учун "маданият ва шахс"нинг ўзаро муносабатлари мустақил тадқиқот объектига айланди. Улар мавжуд маданий-тарихий шароитда у ёки бу этник гуруҳнинг яшаши учун мақбул шарт-шароитларни акс эттирувчи ҳар бир халққа хос "асосий шахс тузилмаси" мавжудлиги ҳақидаги фикрни ҳимоя қилдилар.

Е.Gelnerнинг фикрича, миллий ўзига хосликни ривожлантириш учун умумий жамоавий ўзига хосликни ўрнатиш ва пировардида, тарқоқ этник ва синфий гуруҳларни ягона бир бутунликка бирлаштириш ҳал қилувчи воситадир[2]. Шу боис таълим муассасалари жамиятни ягона ғоя – миллат ғояси атрофида бирлаштиришда хизмат қилиши лозим. Аммо замонавий дунёда сиёсий миллати моноэтник ва монодиний асосда шаклланган давлатлар унчалик кўп эмас.

Ўзбекистон турли этник гуруҳларнинг бирлашиши маҳсулидир, уларнинг баъзилари маълум бир ҳудудларда жуда ихчам яшайдилар, у ёки бу даражада бузилмаган этник анъаналарни, умумий минтақавий хотирани ва бошқаларни сақлайдилар.

Ўзбек халқи 4 та катта диний-мафкуравий босқични (*буддавийлик, зардуштийлик, ислом, коммунистик*) ўз бошидан кечирганлиги ва ҳар бир мафкуравий-диний таъсирлар даври тугагунча неча авлодлар алмашганини ва бу жараёнларнинг миллат феъл-атворида ўчмас из қолдирганини унутмаслик керак.

Ўзбеклар ўзига хос шаклланиш жараёнига эга халқдир. Тарих гувоҳлик берадики, *ўзбек халқи мазкур ҳудудда яшаган туб ерли этнослардан томир олган; иккинчи илдизи эса қадимий туркий халқлардан бошланган.* Ҳар иккала асосий илдизларнинг бирикиши – ўзаро синтези ўзбек элатини ва кейинчалик ўзбек миллатини ташкил этган. Ўзбек

этномаданияти тарбия, таълим, ёшларда юксак ахлоқий фазилатларни шакллантиришга йўналтирилган этнопедагогик ҳояларга бой.

Бизнингча, этнопедагогиканинг миллий ўзликни эгаллаш жараёнида қўлланилиши контекстида машҳур социологлар Piter Berger ва Tomas Lukman ижтимоийлашувнинг икки даражаси – бирламчи ва иккинчи даражали мавжудлиги ҳақидаги фикрлари жуда муҳим кўринади. Биринчи ижтимоий воқелик шахс учун бошқа одамлар томонидан қурилади, чунки эрта ёшда бола атрофдаги дунёни фақат оддий ижтимоий ҳақиқат сифатида қабул қилади. Аммо бола фикрлаш ва хулқ-атворнинг муқобил моделига дуч келганида, ягона ижтимоий ҳақиқат парчаланиб кетганда, иккиламчи ижтимоийлашув босқичи бошланади. Бу босқичда ўзига хослик кўп одамлар таъсирида шаклланади ва мураккаб ижтимоий конструкция сифатида намоён бўлади[3].

О.Мусурмонованинг таъкидлашича, ижтимоийлашувнинг биринчи босқичидан фарqli ўлароқ, бола ва ота-оналар ўртасидаги барқарор ҳиссий алоқа жуда муҳим бўлса, иккинчи босқичда ҳис-туйғулар энди унчалик муҳим эмас ва бола ўз ўқитувчисини "институт ходими" сифатида қабул қилади[4]. Шу нуқтаи назардан, этнопедагогиканинг услублари ва усуллари унинг оилавий қадриятлар билан чамбарчас боғлиқ.

Тадқиқотчилар ижтимоийлашув жараёнининг камида иккита йўналишини ажратиб кўрсатишади. Шундай қилиб, агар Ғарб жамиятларида ижтимоийлашув кўп жиҳатдан шахснинг ўзини ўзи бошқариши ва автономиясига йўналтирилган бўлса, бошқа кўплаб этник жамоаларда бу йўналиш асосан ижтимоий ўзаро таъсирнинг ҳар хил турларини ривожлантиришга қаратилган[5].

Тадқиқот методологияси ва эмпирик таҳлил. Замонавий ўзбекнинг миллий ўзига хослигини шакллантиришга келсак, XXI асрнинг бошларида жадидчилик ҳаракатларида долзарблик касб этганди. Ўзбека версиясида бир қатор муҳим ўзига хос хусусиятларга эга бўлган глобаллашув тенденцияси каби муҳим омилни эътибордан четда қолдирмаслик керак, бу биринчи навбатда халқимиз учун турли динлар ва маданиятларнинг тўқнашувининг тарихан аниқланган жойи билан боғлиқ.

Европа илм-фан оламининг анча нуфузли вакиллари, хусусан, британиялик марксист тарихчи Erik Hobsbavm глобаллашув замонавий дунёни қанчалик тез ўзгартириши ва уни янги шакл ва мазмун билан тўлдириши ҳақида қуйидагиларни таъкидлади: "XXI аср тарихи муқаррар равишда "миллатлар" ва "миллат-давлатлар"нинг олдинги маъносидаги қатъий доираларида чеклаб бўлмайдиган дунё тарихи сифатида ёзилиши керак. сиёсий, иқтисодий, маданий ва ҳатто тилшунослик. Бу тарих асосан миллатлараро ва ғайримиллий бўлади..." [6].

Миллий ўзига хослик кўп жиҳатдан маълум бир жамият томонидан шакллантирилган конструкция эканлигига асосланиб, лекин ташқи омиллар таъсири остида ўзбек воқеликларига нисбатан асосий ўзгарувчанлик, уни маълум бир ўзгартириш ёки алмаштириш эркинлиги мавжуд. Бундай танлов, шубҳасиз, ўзбек халқининг сиёсий географияси ва жамиятининг қиймат йўналишлари билан белгиланади, чунки давлат ҳудудининг жойлашуви ва алоқалари асосан замонавий сиёсий ҳаётнинг субъектларига боғлиқ[7].

Жаҳон амалиётида турли этник гуруҳлар ва гуруҳлардан ташкил топган сиёсий миллатнинг миллий ўзига хослигини шакллантиришнинг мураккаб муаммосини ҳал

этиш бўйича кўплаб мисоллар тўпланган. Канада ва АҚШ тажрибаси энг кўп ўрганилган ва долзарб бўлиб қолмаган, кўп қиррали хусусиятга эга ва натижалар жиҳатидан бир хил даражада муваффақиятли. АҚШ каби муҳожирлар мамлакати бўлган Канада тажрибасини тавсифлаб, у ерда умумий миллий ўзига хосликни шакллантиришда миллатнинг ўта муҳим ижтимоий-сиёсий омили сифатида этник келиб чиқишига ҳурмат-эҳтиром кўрсатиш анъанаси мавжудлигини таъкидлаймиз.

Дарҳақиқат, сиёсий миллатнинг шаклланиши алоҳида этник жамоаларнинг ўз урф-одатлари, тиллари, динлари ва маданиятларига намойишкорона ҳурмат билан қараши асосида содир бўлди [8, 256-бет].

Бунинг ўрнига, АҚШда миллий ўзига хосликнинг шаклланишига ишора қилганда, олимлар Америка сиёсий миллатининг умумий ўзига хослигини шакллантириш жараёнларининг самарадорлигига ишора қиладилар. Хусусан, S.Hantington таъкидлайдики, "Америкаликлар бошқа барча ўзига хосликларга нисбатан миллий ўзига хосликка устувор роль ўйнайди" [9, 21-бет]. Унинг таъкидлашича, муҳожирлар томонидан яратилган Америка миллатини англо-протестант маданияти бирлаштиради, унинг шакллантирувчи унсурлари "инглиз тили, индивидуализм, меҳнат одоб-ахлоқи, одамларга ишонч". Олимнинг фикрича, Америка Қўшма Штатларининг англо-протестант маданиятига интеграциялашиш ниятида бўлмаган мексикалик жамиятнинг жадал шаклланиши билан боғлиқ бўлган бу ўзига хосликнинг эрозияси энг кўп ёрдам беради [9, 16-бет].

Қозоғистонда «жамоатчилик онги»ни модернизациялашда "Рухани жаңгиру" дастури «маданий инқилоб» режаси сифатида таклиф этилди.

Ўзбек миллатининг кўп миллатлилигини ҳисобга олган ҳолда, бу айниқса, маълум бир этник гуруҳларнинг ихчам истиқомат қиладиган айрим ҳудудларида турли этник гуруҳларни бирлаштириш мақсадида турли жамоалар этнопедагогикасини низосиз қўллаш методологияси ҳақида ўйлаш керак.

Атоқли этнограф Х.Виноградов ўз ишида "болаларшунослик" мавзусига катта эътибор қаратган ва ўз изланишлари натижасида ўз эътиқодини ҳимоя қилган барча нарсаларни қиёсий ўрганиш зарурлиги ва истиқболи ҳақидаги фикрини ҳимоя қилган[10; 22-бет].

Замонавий ўзбек мактабларида таълим ва тарбия ишларида этнопедагогикадан фойдаланиш билан боғлиқ қандай муаммолар мавжуд, олимлар ва ўқитувчилар савъ-ҳаракатлари замонавий дунё томонидан ишлаб чиқарилган муаммоларга мос келади?

Бироқ, ҳозир халқимиз олдида замонавий ўзбек миллатини шакллантириш муаммоси, барча жабҳаларда, шу жумладан таълим соҳасида ўзбекларнинг миллий ўзини ўзи идентификация қилишнинг кучайиши имкон қадар диққат билан қарашни талаб қилади. Урғули "ахлоқий мазмун"га эга тематик этнопедагогик материаллар тўпламини ўқувчиларни тўғри ахлоқий тарбиялаш умумтаълим мактаблари дарсликларда етарли эмаслигини аниқланди.

Ўқитувчилар билан олиб борилган суҳбат ва интервью эса халқ педагогикаси воситаларининг ўқувчиларни ахлоқий тарбиясига таъсири самарадорлиги тўғрисида ўқитувчиларнинг хабардорлиги ва ишончи пастлигидан далолат берди.

Вазиятга бундай баҳо беришдан келиб чиқадики, турли этник гуруҳлар ва турли минтақавий ўзига хослик вакилларининг бирлашиши орқали ўзбек миллатининг шаклланиши шароитида миллий ўзини ўзи идентификация қилишнинг торроқ мавзуси янада эътибордан четда қолган. Шу билан бирга, этнопедагогика назарияси ва методологияси муаммолари билан шуғулланувчи тадқиқотчилар ўқувчиларнинг ахлоқий тарбияси самарадорлигини ошириш мақсадида ўқув жараёнида этнопедагогик воситалардан фаол фойдаланиш натижасида ижобий ўзгаришларни таъкидлайдилар.

Мавзу доирасида ўтказилган эксперимент шуни кўрсатдики, ҳаракатга раҳм-шафқат кўрсатишга, ахлоқий хатти-ҳаракатларга тайёрлик кўрсаткичлари тез ўсган. Масалан, бировнинг қайғусига бефарқлик даражаси сўнгги пайтларда 8,7% дан 2%гача пасайган. Болаларнинг этнопедагогиканинг турли усуллари ва воситаларини қабул қилишга тайёрлиги эса, унинг таълим жараёнида қўлланилишининг юқори самарадорлиги билан боғлиқдир.

Ёш авлоднинг ўзбекона ўзига хослигини шакллантириш муаммосини ҳал қилиш контекстида бундай усул ва воситалардан замонавийлик талабларига мувофиқ фойдаланиш ҳам жуда самарали бўлиши мумкинлигини тахмин қилиш мантиқан тўғри.

Замонавий дунёнинг ўзига хос хусусияти бўлган маданиятлараро мулоқотнинг фаоллашуви шароитида, тадқиқотчилар тўғри таъкидлаганидек, "этнопсихологларнинг миллатлараро муносабатлар соҳасидаги ишига, маданиятлараро ўзаро таъсирлар ёки бегона муҳитда қолиш, мослашиш ва маданият жараёнларининг қонуниятлари этник келиб чиқишини ўзгартиришга эътиборни кучайтириш керак" [11, 34-бет]. Шуни қўшимча қилмоқчимизки, бу ишланмаларнинг барчаси таълим ва тарбия жараёнига, айниқса тарихан кўп маданиятли макон шаклланган ёки бундай мултикултурализм шаклланаётган минтақаларда этнопедагогиканинг услуб ва воситаларини қўллаш жараёнида фаол амалга оширилиши керак.

Бир маданиятни бошқа маданиятдан онгли равишда ажратиш ёки улардан бирининг бошқалардан устунлигини тан олиш ўз-ўзидан маълумки, миллий тамойилни таълим жараёнига жорий этишга бундай ёндашиш педагогик тафаккурни ҳозирги сиёсий вазиятга яширинча мослаштиришдан бошқа нарсасиз.

"Халқаро бағрикенглик" тушунчасининг ўзи "психологик муносабатлар, ҳис-туйғулар, маълум билимлар мажмуи ва ижтимоий ва ҳуқуқий нормалар, шунингдек, бағрикенгликни ўз ичига олган дунёқараш ва хулқ-атвор йўналишлари" деб таърифланиши мумкин [12, 26-бет].

Тадқиқотчилар таъкидлашича, халқаро бағрикенглик доимий ривожланиш ҳолатидаги жараён бўлиб, у ҳиссий-психологик меъёрларни, бошқа миллат вакилларига нисбатан ҳис-туйғуларни, бошқа маданиятлар, тиллар ҳақидаги билимлар, ахборот оқими ва ниҳоят дунёқараш тамойиллари номиллийга нисбатан ўз хулқ-атворини ўз ичига олади.

Таъкидлаганимиздек, давлатимиз мустақиллигини қўлга киритгач, этносиёсат муаммолари давлат стратегияси даражаси кўтарилди ва шу билан бирга фуқаролик жамиятини шакллантиришнинг энг долзарб ва устувор йўналишларидан бирини белгилаб берди.

Шу муносабат билан ёшларга "халқлар ва маданиятлар хилма-хиллиги янги парадигмада доимий адоват ва нафрат сабабчиси сифатида эмас, балки бойлик ва

ҳаётбахшлик манбаи сифатида намоён бўлишини” англаш муҳим аҳамиятга эга. Айнан шундай цивилизация моделини қуриш ва бундай фикрлаш парадигмасини ўрнатиш ўзбек халқининг этник-сиёсий ривожланиши учун долзарб вазифадир.

Хулоса. Ўзбек халқининг этник жиҳатдан кўп тармоқли ва сертомир эканлиги унинг менталитетида барча уруғ ва ижтимоий қатламлар учун умумий жиҳатлар, жамоа манфаатларини ҳимоя қилувчи фазилатнинг, айниқса, ривож топишини тақозо этиб келган. Халқимиз феълидаги бағрикенглик, ҳотамтойлик (саҳоватлилик), меҳмондўстлик, ўзаро ҳамкорликка мойиллик, ғам-андуҳли пайтларда ночор кимсаларга ҳамдардлик, елкадошлик фазилатлари ана шу жамоавий яқдилликни таъминлаш, тил ва дил, фикр, амал бирлигини сақлаш эҳтиёжларидан туғилган ва сайқал топгандир. Бу эса, ўзбек этнопедагогикасининг ҳаётийлиги, таъсирчанлиги, серқирра, сермаънолигида бўлса, унинг бевосита халқ томонидан мавжуд ҳаёт жараёнида жонли анъаналарда яратилиши, яшаши, ҳаёт, инсон муаммоларини қамраб олиши, тарбиянинг энг долзарб масалалари ечимини ҳал этишга қаратилгани, умуминсоний йўналишга, умумбашарий ғоя мақсадларга қаратилган бўлганлигидир.

Adabiyotlar/Literatupa/References:

1. Берри Дж. В. Кросс-культурная психология. Исследования и применение / Берри Дж. В., Пуртинга А.Х., Сигалл М.Х., Дасен П.Р.; [пер. с англ. науч. ред. Л.В.Винокуров, П.К.Власов, В.В.Дубчинский и др.]. – Х., 2007
2. Эгамбердиева Н.М. Маданий–инсонпарварлик ёндашув асосида талабаларни шахсий ҳамда касбий ижтимоийлаштириш назарияси ва амалиёти. пед.ф.докт. ... дисс.авт. –Тошкент: 2010, – 168 б.
3. Семенов И.С. Культурные факторы и механизмы формирования российской национально-цивилизационной идентичности на рубеже XXI века / И.С. Семенов // Полис. – 2004. – №1.
4. Мусурмонова О.М. Оила маънавияти – миллий ғурур. Т., Ўқитувчи. 2000, 156 б.
5. Бусыгина И.М. Политическая регионалистика / И.М. Бусыгина: учебное пособие. – М., 2006.
6. Хобсбаум Э. Нации и национализм после 1780 года / Э. Хобсбаум; [пер. с англ. А.А.Васильева]. – СПб, 1998.
7. Мубинова З.Ф. Педагогика этничности и толерантности: теория, практика, проблемы / З.Ф. Мубинова. – Уфа: Изд. Башкирского университета, 2000.
8. Волков Г.Н. Этнопедагогика: учеб. для сред. и выс. пед. учеб. заведений / Г.Н. Волков. – М., 2000.
9. Хантингтон С. Кто мы? Вызовы американской национальной идентичности / С. Хантингтон; [пер. с англ. А.Башкирова]. – М.: АСТ, 2004.
10. Виноградов Г. Страна детей: избр. тр. по этнографии детства / сост., подгот., библиогр., арх. мат., коммент. А.В.Грунтовского, А.Ф. Некрыловой, В.В.Головина / Г. Виноградов. – СПб., 1999.
11. Чередникова М.П. Творческое наследие Г.С.Виноградова и современные проблемы изучения детского фольклора / М.П. Чередникова // Чередникова М.П. «Голос

детства из дальней дали...» (Игра, магия, миф в детской культуре). – М.: Лабиринт, 2002.

12. Мубинова З.Ф. Педагогика этничности и толерантности: теория, практика, проблемы / З.Ф. Мубинова. – Уфа: Изд. Башкирского университета, 2000.

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ 6 (3) – 2023

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари электрон журнали 2020 йил 6 август куни 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатиغا олинган.

Муассис: "SCIENCEPROBLEMS TEAM"
масъулияти чекланган жамият

Таҳририят манзили:

100070. Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил:

scienceproblems.uz@gmail.com

Боғланиш учун телефонлар:

(99) 602-09-84 (telegram).